

ARVID PELSJE — EN STUDIE I RÖTT

Av gymnasieekonom NIKLAVS LAPUKINS

Om den lettiske quislingen Arvid Pelsje, numera ledamot av Politbyrån, skriver i denna artikel gymnasieekonom Niklavs Lapukins. Förf., som studerar vid Örebrofilialen, är ordförande i Liberal Ungdom i Örebro och ledamot av FPU:s distriktsstyrelse.

Vid det ryska kommunistpartiets XXIII:e kongress fick det nu till politbyrå omdöpta partipresidiet endast en ny fullvärdig medlem: letten Arvid Janovitj Pelsje. Efter som hans utnämning vållade en hel del diskussion och hans karriär, även med rysk måttstock mätt, tillhör de ovanligare, kan det vara motiverat att göra en tillbakablick på den.

Han föddes den 7 februari 1899 i Iecava, som ligger i Kurzeme

(Kurland). Hans ursprung är mycket borgerligt. Hans far var nämligen storbonde och tillhörde under Lettlands självständighetstid bondeförbundet, det fria Lettlands näst största parti. Han har dessutom en bror, numera flykting i Amerika. Enligt vissa, inte alltför säkra, uppgifter utexaminerades Pelsje 1913 från en tvåårig lantbruksskola och året därpå började han arbeta i en fabrik i Riga. I början av första världskriget begav sig Pelsje till Ryssland där han 1915 anslöt sig till bolsjevikfraktionen av det ryska socialdemokratiska, numera kommunistiska, partiet. 1917 valdes han till medlem av arbetarnas deputeradesovjet i Petrograd.

Det finns inga entydiga uppgifter om hans verksamhet under den första kommunistiska maktperioden i Lettland 1919. En del källor hävdar att han befann sig i landet under den tiden och deltog i det kommunistiska partiarbetet, andra påstår att han i stället utförde politiskt arbete i sovjetarmén. Från 1920 — efter sovjetmaktens fall i Lettland — är uppgifterna bestämdare. Pelsje fanns då i Sovjetunionen och arbetade

för skilda organ i Tjekan och GPU (den hemliga polisen), samt innehade obetydliga partiposter. 1929—1933 studerade han vid en känd ideologisk skola i Moskva, det s. k. "Röda professorernas institut". Efter sin examen skickades han till Kazakstan där han ledde de politiska avdelningarna på olika sovchoser. Senare arbetade han vid folkkommissariatet för statsjordbruk i Moskva. Från 1937 undervisade han vid Institutet för vidareutbildning av ingenjörer och vetenskapsmän i Moskva.

Pelsje återvänder

Sedan Röda armén ockuperat Balticum, kommenderades Pelsje tillbaka till Lettland dit han, starkt förryskad, kom i januari 1941. Han utsågs till sekreterare i det lettiska kommunistpartiets centralkommitté, med uppgift att handha agitations- och propagandaverksamheten. När tyskarna närmade sig Lettland försvann Pelsje tillsammans med de ryska trupperna och tillbringade resten av kriget i trygghet bakom de ryska linjerna. När Röda armén 1945 "befriat" Lettland återvände han och återupptog sitt arbete som partisekreterare. Han var en av Lettlands mest inbitna stalinister och deltog aktivt i organiserandet av massdeportationerna 1941, 1945 och 1948. År 1946 valdes han tack vare sina meriter som "historiker" och "filosof" till korresponderande ledamot av Lettlands vetenskapsakademi

och samma år invaldes han i Sovjetunionens Högsta sovjet. 1947—1967 tillhörde han Lettlands Högsta sovjet. 1954 avancerade han till medlem av det lettiska kommunistpartiets centralkommittébyrå, och i november 1959 blev han Lettlands nominellt mäktigaste man. Han utsågs då till centralkommitténs förste sekreterare, efter en utrensning där hans företrädare Kalnberzins och andra ledande stats- och partifunktionärer anklagades för "borgerligt nationalistiska" avvikelser från partilinjen.

Bakgrunden till utrensningen var följande. Den lettiska partiorganisationen hade under ett par år inlagit en mycket självständig hållning gentemot partiledningen i Moskva i, framför allt, två frågor, nämligen i språkfrågan och i frågan om den s. k. "ekonomiska lokalismen". Dessa frågor var, och är i viss mån fortfarande, av central betydelse, varför en kort återblick kan vara motiverad.

Chrustjovs skolreform 1958 hade inneburit en mycket väsentlig förändring beträffande språkundervisningen i unionsrepublikerna. Tidigare hade man undervisat i tre språk, republikens eget, ryska och ett främmande språk. I skolreformen stadgades nu att föräldrarna skulle bestämma om deras barn skulle undervisas i ryska *eller* i modersmålet. Eftersom föräldrarna, säkert inte utan skäl, utgick ifrån att barnens karriär skulle underlättas om de fått undervisning

i ryska, valde man i allmänhet ryska och medverkade på så sätt ofrivilligt till att det nationella språket trängdes tillbaka. Samtliga unionsrepubliker — utom Lettland och Azerbajdzjan — genomförde omedelbart reformen.

Den "ekonomiska lokalismen" innebar att vissa ledande regerings-tjänstemän sökte uppmuntra uppförandet av industrier som i första hand producerade för den lettiska marknaden, till förfång för unionen som helhet. Dessutom tog sig den lettiska nationalismen andra för sovjetledarna ganska störande uttryck. Så t. ex. lär dåvarande vice regeringschefen Eduards Berklavs av nyinflyttade höga ryska tjänstemän ha krävt kunskaper i lettiska som en första förutsättning för samarbete.

Lettlands fiende

En av de få inom partiledningen som inte helhjärtat stödde dessa strävanden var, det kan man utgå ifrån, Pelsje. Han hade redan så tidigt som 1945 visat sig vara en svuren fiende till den lettiska nationalismen, vilket bl. a. bevisas av titlarna på två arbeten som han 1945 publicerade i Riga: "Intelligentiernas uppgifter i kampen mot den lettiska borgerliga nationalismen" och "De tysk-lettiska nationalisterna — det lettiska folkets ondaste fiender".

I och med Pelsjes upphöjelse till partichef var det slut med de nationella tendenserna i Lettland.

Återigen ställdes det "broderliga ryska folket" som föredöme i alla tänkbara sammanhang, återigen uppmanades befolkningen att medverka till att föra "den proletära internationalismen" framåt, dvs. stödja förryskningen. Pelsje var, kort sagt, en mycket aktiv och energisk talesman för russifikatorerna i Moskva och drev obönhörligen russificeringspolitiken framåt med snart sagt alla medel. Belöningen uteblev heller inte. 1961 invaldes han av den XXII:a partikongressen i partiets centralkommitté.

Pelsje har tillägnat sig en mästerlig förmåga att följa med i Kreml-politikens svängningar. När Chrustjovs stjärna stod som högst var Pelsje en ivrig anhängare av denne, vilket bl. a. följande uttalande klart visar: "Efter likvideringen av följderna av personkulten av Stalin har centralkommittén med Nikita Chrustjov i spetsen förnyat den leninistiska ledarstilen och utför oböjligt Iljitjs (dvs. Lenins) önsknings" . . . "Plenum karakteriseras numera av Lenins skapande anda, Lenins traditioner, sökandet efter det nya och progressiva, det modiga och energiska sönderbrytandet av allt gammalt" (tal inför Sovjetunionens Kommunistiska partis centralkommittés plenum i november 1962, refererat i Dzimtenes Balss, en till exilletter riktad propagandapublikation, nr 100, dec. 1962). Detta översvallande omdöme om Chrus-

tjovs insatser "i spetsen för centralkommittén" hade förbytt i sin motsats när Pelsje talade inför den XXIII:e partikongressens delegater: "Centralkommitténs oktoberplenium 1964 (då Chrusjtjov avsatte) klarlade säkert och energiskt felen i ledarstilen, likviderade subjektivismen och allt det för den leninistiska andan främmande som smugit sig in i partiorganisationen . . . och som hindrade vår lycosamma marsch framåt" ("Cina" 1/4 1966; "Cina", sv. "Kampen" är det lettiska kommunistpartiets huvudorgan).

Upphöjelsen

Varför upphöjdes då den 67-åriga Pelsje, som inte gjort sig känd som någon speciellt framstående partifunktionär, till den absoluta toppen av den ryska hierarkin? Bruno Kalnins, känd statsvetenskapsman, har i "Briviba" (de lettiska exilsocialdemokraternas tidning) visat på några tänkbara skäl: det var nödvändigt att ersätta den gamle armeniern Mikojan med en annan icke-ryss, det var ur propagandasynpunkt önskvärt att kunna visa upp en balt i själva politbyrån, det var möjligen också för att uppmuntra de litauiska och estniska kommunisterna till en kraftfullare russificeringspolitik.

Även andra orsaker kan ha haft sin betydelse. Pelsjes långa parti-medlemskap och stora erfarenhet av partiarbetet gjorde honom myc-

ket lämplig till posten som ordförande i partikontrollkommittén, och denne har alltid haft säte i politbyrån. Samtidigt har hans höga ålder effektivt stäckt varje eventuell aspiration på en ännu högre maktställning. En mot den övriga partiledningen illojal innehavare av nyckelposten som "översäte partikontrollör" skulle annars mycket väl kunna skaffa sig en otillbörligt stor makt.

Frågan är dock om inte den ovannämnda tidningen "Briviba" har funnit det viktigaste skälet till Pelsjes exceptionella befordran. Man konstaterar där att Pelsjes ryska fru är syster till Michail Suslovs fru! Suslov är som bekant en av det ryska kommunistpartiets mäktigaste män och skulle enligt "Briviba" ha sett till att Pelsje invaldes i politbyrån som ett stöd åt den dogmatiska partigruppen.

Trots att Pelsje anförtrotts vissa större uppdrag — som t. ex. att hålla högtidstalet vid firandet av revolutionsfestligheterna i november 1966 och att leda den ryska delegationen till det franska kommunistpartiets kongress i början av 1967 — spelar han inte någon större roll inom den ryska ledningen utan ger snarast intryck av att vara en staffagefigur. Det kan förmodas att den fullständigt förryskade Pelsje trivs avsevärt bättre i sin nuvarande helt ryska miljö i Moskva, än han gjorde i Riga, där han trots allt då och då var tvungen att hålla tal på lettiska.